

«Обманювати — говорити або писати брехню, неправду, протилежне істині» [8, 104].

Обман — навмисне введення іншої особи в оману (містифікація, обдурювання, шарлатанство) [9, 129].

У кримінальному законодавстві будь-якої країни можна налічити декілька десятків складів злочинів, які вчинюються шляхом обману: це контрабанда і шахрайство, фальшивомонетництво, обман покупців і замовників, підробка документів, надання неправдивих свідчень, хабарництво, службовий підлог.

Таким чином, обман, як юридично значима ознака складу злочину, відвіку привернув до себе увагу юристів. Обман може міститися в нормі КК як обов'язкова ознака складу злочину (наприклад, шахрайство); може бути у складі об'єктивної сторони злочину, а може бути окремою дією, яка поряд з іншими утворює спосіб вчинення того або іншого злочину (підробка і збут грошей та цінних паперів).

У будь-якому випадку обман є складовою частиною об'єктивної сторони складу злочину. Спосіб, витонченість, характер, зміст обману залежать від конкретного складу злочину, проте, не дивлячись на це, в будь-якому складі злочину обман має схожі риси, що проявляються в його закономірностях.

Поняття обману використовується законодавцем при конструюванні складів злочинів, насамперед тих, що вчинюються у сфері економіки. Економіка є основою існування будь-якого суспільства. Але збиток економічним відносинам від вчинення злочинів з використанням обману багаторазово перевищує той, який спричинюється насильницькими злочинами. Потерпілими стають не тільки окремі особи, але і організації, підприємства, держава в цілому. У чинному законодавстві та Кримінальному кодексі України (далі — КК України), на жаль, не розкривається поняття обману.

Так, єдине законодавче визначення **обману** містилося в КК 1922 г.: «Обманом вважається як повідомлення неправдивих відомостей, так і явне приховування обставин, повідомлення про яких було обов'язковим» [10, 31].

Таке визначення обману було сприйняте і в подальші роки не лише судово-слідчою практикою, але і наукою.

У КК України злочини, які вчинюються за допомогою обману, переважно містяться в Розділі VI — «Злочини проти власності» та Розділі VII — «Злочини у сфері господарської діяльності».

Основним майновим злочином, який вчинюється за допомогою обману, є шахрайство (ст. 190 КК України) [11, 519].

Пряма вказівка на обман як на спосіб вчинення злочину міститься також в ст. 192 (заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою) [11, 526], ст. 225 (обман покупців та замовників) [11, 702]. Обман як ознака об'єктивної сторони міститься в ст. 200 (незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення) [11, 558]; ст. 201 (контрабанда) [11, 560], ст. 205 (фіктивне підприємництво) [11, 597], ст. 209 (легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом) [11, 615]; ст. 215 (підроблення знаків поштової оплати і проїзних квитків) [11, 663]; ст. 216 (незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору чи контрольних марок) [11, 665]; ст. 217 (незаконне виготовлення, збут або використання державного пробірної клейма) [11, 671]; ст. 218 (фіктивне банкрутство) [11, 672]; ст. 219 (доведення до банкрутства) [11, 674]; ст. 221 (незаконні дії у разі банкрутства) [11, 677]; ст. 222 (шахрайство з фінансовими ресурсами) [11, 679] та інші. Таким чином, обман «допомагає» вчинити більшість злочинів в сфері економіки.

Обман сам по собі не є кримінально-карним, поки він не є частиною кримінально-протиправного, суспільно небезпечного діяння, способом вчинення

злочину. Кримінальне покарання в даному випадку настає не за сам обман, а за діяння, які вчинені за допомогою обману і заподіяли шкоду суспільним стосункам.

Обман, як і будь-яке інше злочинне діяння, повинен мати певні ознаки:

1. суспільну небезпеку (здатністю за допомогою обману заподіювати шкоду або створювати реальну загрозу спричинення шкоди суспільним стосункам, які охороняються кримінальним законом);

2. буи вольовим і усвідомленим (що формує в уявленні особи, яку обманюють, свідомо неправильного для винного уявлення про факти, речі, явища, події або свідомо підтримуючим вже наявну оману з метою певного варіанту поведінки, потрібного винному);

3. протиправність і караність (спосіб, що «забезпечує» вчинення тих злочинів, які вказані в чинному кримінальному законодавстві);

4. діяння (специфічний спосіб впливу на людську психіку).

Враховуючи вищевикладене, можна сформулювати дефініцію обману:

Обман — це специфічний спосіб впливу на людську психіку, що полягає в умисному формуванні в свідомості особи, яку обманюють, неправильних уявлень про факти, речі, явища, події або що свідомо підтримує вже наявні помилки з метою формування певного варіанту поведінки, необхідного винному при вчиненні ним суспільно небезпечних діянь, вказаних в кримінальному законі. Таким чином, обман «допомагає» вчинити більшість злочинів в сфері економіки. Об'єднує їх та обставина, що обман як спосіб усвідомленої поведінки завжди вказує на умисний характер злочинного діяння. Таким чином, можна зробити висновок, що обман є самостійним кримінально-правовим явищем, яке необхідно відокремлювати від суміжних з ним понять, таких як примус, насильство, зловживання довірою.

Література

1. Костомаров Н. И. *Очерк торговли московского государства в XVI — XVII вв.* СПб., 1862.
2. Судебник 1550 г. // *Российское законодательство X—XX вв. в 9 томах.* Т.2. М.: Юридическая литература, 1985.
3. Н. Д. Сергеевский, *О мошенничестве по действующему русскому праву*, «Юридическая летопись», 1890 г. № 11.
4. Ожегов С. И. *Словарь русского языка.* М.: Русский язык, 1988.
5. Александрова З. Е. *Словарь синонимов русского языка / Под ред. Л. А. Чешко.* М.: Советская энциклопедия, 1971.
6. *Толковый словарь русского языка / Под ред. Д. Н. Ушакова.* М.: Русские словари, 1994. Т. 2.
7. *Словарь русского языка.* В 4-х т. М., 1985—1988. Т. 2.
8. Даль В. *Толковый словарь живого великорусского языка.* Т. I. М., 1955.
9. Щербатых Ю. *Искусство обмана: Эксмо-Пресс, 1998.*
10. *УК РСФСР 1922 г. М.: Знание, 1922. Примечание к ст.187.*
11. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України/за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — 7-ме вид., переробл. та допов. — К.: Юридична думка, 2010. — 1288 с.*

В. В. Высоцкая, аспирант

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ОБМАН КАК СПОСОБ СОВЕРШЕНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЯ

РЕЗЮМЕ

Обман как научная категория изучается различными отраслями науки. Уголовно-правовая наука не стала исключением. Уголовный кодекс рассматривает обман не только как обязательный признак состава преступления, но и как способ совершения преступления.

Ключевые слова: обман, способ, совершение преступления, уголовное право.